«8D04101-Экономика» білім беру бағдарламасы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алуға

ЕСІМХАН ГҮЛДАНА ЕРКІНҚЫЗЫНЫҢ

АННОТАЦИЯСЫ

ТАҚЫРЫБЫ " Ауылшаруашылығын тұрақты дамытуды қамтамасыз ету мақсатында қаржылық қолдаудың экономикалық тетігі"

Зерттеу тақырыбының өзектілігі. Соңғы жылдары Қазақстандық агроөнеркәсіптік кешенге мемлекет тарапынан ерекше назар аударылуда: азық-түлікке тәуелділікті жою және экспортты ұлғайту жүргізіліп жатқан экономикалық саясаттың жетістіктері деп атап өтуге болады.

Ауылдық жерлердің тұрақты дамуына ықпал ететін қаржылық қолдаудың пәрменді экономикалық моделінің болмауы ресурстарды бөлудің тиімсіздігіне, дамыған инфрақұрылымның болмауына және ауылшаруашылығы экономикасына және ауыл халқының өмір сүру сапасына теріс әсер ететін басқа да теңгерімсіздіктерге әкелуі мүмкін.

Мемлекеттік көмекке деген қажеттіліктің жалғасуына қарамастан, ауылшаруашылығына мұндай қолдаудың шексіз өсуін елестету қиын екенін түсіну маңызды. Ауылдық өңірлерде агроөнеркәсіптік кешенді қаржылық қолдау тетіктерін жақсарту олардың бәсекеге қабілеттілігін арттыруға, сапалы азық-түлік тауарлары мен қайта өңделген ауылшаруашылығы шикізатынан алынатын өнімдер нарығын игеруге, аграрлық сектордың экспорттық әлеуеті мен табыстылығын арттыруға мүмкіндік береді.

Бұл диссертацияның мақсаты мен міндеттерін, объектісі мен тақырыбын таңдауды анықтай отырып, осы саладағы зерттеулердің маңыздылығы мен қажеттілігін көрсетеді.

Зерттеу объектісі Қостанай облысының ауылшаруашылығын дамыту процесінде туындайтын экономикалық қатынастар болып табылады.

Зерттеу пәні-оның тұрақты дамуына ықпал ететін ауылшаруашылығын қаржылық қолдаудың экономикалық механизмі.

Диссертациялық зерттеудің мақсаты теориялық ережелерді нақтылау және Қазақстан Республикасында ауылшаруашылығын қаржылық қолдаудың экономикалық тетігін жетілдіру бойынша тәжірибелік ұсынымдар әзірлеу болып табылады.

Зерттеу мақсатына сәйкес диссертацияда келесі өзара байланысты **міндеттер** қойылып шешілді:

-ауылшаруашылығындағы қаржылық қолдаудың экономикалық механизмінің мәні мен мазмұнын ашатын теориялық және әдіснамалық ережелерді зерттеу;

- шет елдерде қаржылық қолдауды дамытудың ерекшеліктері, шарттары мен факторларын және оны Қазақстан Республикасының ауылшаруашылығында пайдалану мүмкіндіктерін анықтау;

- Қостанай облысындағы ауылшаруашылығы өндірісінің қазіргі жағдайы мен қаржылық қолдау жүйесіне талдау жүргізу;

- ауылшаруашылығы тауарын өндірушілерді қаржылық қолдау тетігін жетілдірудің басым бағыттарын айқындау;

- ауылдық кәсіпкерлікті инновациялық дамыту бойынша ұсынымдар әзірлеу және субсидиялау жүйесін жетілдіру бойынша ұсыныстар жасау;

Диссертациялық зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі ауылшаруашылығын басқару мәселелері бойынша отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерінің іргелі және әдіснамалық нәтижелерінің жиынтығы, аграрлық секторды қаржылық қолдау тетігін ұйымдастыру және тиімділігін арттыру саласындағы қазіргі экономикалық теориялар мен қолданбалы ғылыми жұмыстар болып табылады. Әдістемелік негіз жүйелі тәсіл болды, оның шеңберінде зерттеудің кешенділігі мен тұтастығы қамтамасыз етілді. Диссертациялық зерттеуде талдау және синтез, модельдеу, индукция және дедукция әдістері, дерексіз-логикалық, салыстырмалы, экономикалық-статистикалық, есептеу-конструктивті, корреляциялық-регрессиялық талдау қолданылды.

Зерттеу нәтижелерінің ғылыми жаңалығы. Диссертациялық зерттеудің ғылыми жаңалығы келесі ғылыми нәтижелермен расталады:

- ауылшаруашылығындағы қаржылық қолдаудың экономикалық механизмі тұжырымдамасына теориялық және әдіснамалық тәсілдер жинақталып, оны анықтауға авторлық түсіндіру ұсынылды;

- Қазақстанның ауылшаруашылығындағы өнімділік динамикасына қаржылық қолдаудың оң әсерінің статистикалық маңыздылығы дәлелденді

- үнемі шығынға ұшырайтын, теріс таза активтері бар ауылшаруашылығы өндірушілерін субсидияланатын өндірушілердің қатарынан алып тастауға негізделген қаржы ресурстарын бөлудің экономикалық-математикалық моделі әзірленді;

- ауылшаруашылығындағы бизнес-процестердің тиімділігін арттыру үшін инновациялық бағыттар матрицасы әзірленді.

- Қазақстанда ауылшаруашылығын қолдауға теріс әсер ететін факторлар анықталды және субсидиялауды жетілдіру бойынша жаңа шаралар ұсынылды.

Қорғауға шығарылатын негізгі ережелер:

1. Ауылшаруашылығындағы қаржылық қолдаудың экономикалық механизмінің мәні мен мазмұнын ашатын теориялық және әдіснамалық ережелер. Ауылшаруашылығын қаржылай қолдаудың экономикалық тетігі деп аграрлық секторды дамыту, оның тиімділігі мен тұрақтылығын арттыру үшін қолайлы жағдайлар жасауға бағытталған қаржы тетіктерінің, ресурстар мен процестердің жиынтығын түсіну керек.

2. Жаңа экономикалық жұмыс жағдайында ауылшаруашылығында қаржылық қолдаудың дамуын анықтайтын тенденциялар мен факторлар анықталды және оларға бейімделу қажеттілігі негізделді. Аграрлық сектор кәсіпорындарын қаржылық қолдаудың әртүрлі нысандарын қолданудың әлемдік тәжірибесін талдау негізінде оларды қазақстандық жағдайларда енгізу және қолдану жолдары анықталды.

3. Қостанай облысындағы зерттеу мемлекеттік қаржылық көмек аграрлық өндірушілердің пайдасына оң әсер ететінін көрсетті. Агроөнеркәсіптік сектордың жұмысын жақсарту үшін қаржыландыру жүйесін дамытудың маңыздылығы атап өтіледі. Қаражатты бөлудің ағымдағы тәжірибесінің мәселесі атап өтілді, ол әрдайым тиімді шаруашылықтардың дамуына ықпал етпейді, бұл мемлекеттік қолдау көрсету өлшемдерін қайта қарауды талап етеді.

4. Ауылшаруашылығы ұйымдарын қаржылық қолдаудың қажеттілігі негізделіп, экономикалық-математикалық моделі құрылды. Ауылшаруашылығы субъектілерін мемлекеттік қаржылық қолдаудың тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін өлшемдер бөлінді.

5. Инновациялардың тиімділігін арттырудың және Қазақстан Республикасының ауылшаруашылығы ұйымдарын субсидиялаудың негізгі бағыттары айқындалды.

Зерттеу нәтижелерінің практикалық маңыздылығы

Практикалық маңыздылығы ауылшаруашылық ұйымдарын қаржылық қолдау процестерін оңтайландыруға арналған модель құру болып табылады. Әзірленген ұсынымдар мен ұсыныстарды аграрлық кәсіпорындардың басшылары мен мамандары, ауылшаруашылығы саласындағы мемлекеттік басқару органдары, сондай - ақ макро-және микроэкономикалық деңгейлерде басқарушылық шешімдер қабылдау процесінде пайдалана алады. Ұсынылған шаралар ресурстарды пайдалану тиімділігін арттыруға, ауылшаруашылығы саласындағы инвестициялық ахуалды жақсартуға және соның салдарынан өндірісті ынталандыруға ықпал етуі мүмкін.

Зерттеу нәтижелерін сынақтан өткізу және енгізу.

Диссертациялық зерттеудің нәтижелері ауылшаруашылығында қаржылық қолдау мәселелерін әзірлеу кезінде, бюджет қаражатын пайдалану тиімділігін бағалауды жетілдіру, нәтижеге бағытталған бюджеттеу жүйелерін енгізу бойынша ғылыми зерттеулерде көрсетілген. Диссертация нәтижелері "Академик З. Алдамжар атындағы Қостанай әлеуметтік-техникалық университеті", "Азық-түлік келісім шарт корпорациясы"ҰК" АҚ енгізілген.

Докторанттың әр мақаланы дайындауға қосқан үлесінің сипаттамасы.

Диссертациялық жұмыс тақырыбы бойынша 25 мақала, оның ішінде Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім және ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған басылымдарда 5 мақала, Scopus деректер базасына кіретін халықаралық басылымда 1 мақала жарияланды.

Диссертацияның құрылымы мен көлемі. Диссертация мазмұннан, нормативтік сілтемелерден, анықтамадан, Белгілеулер мен қысқартулардан, кіріспеден, үш тараудан, қорытындыдан, сілтемелерден және қосымшалардан тұрады. Диссертациялық зерттеу көлемі 50 кесте мен 20 суретті қамтитын 132 беттен тұратын баспа мәтінін құрайды. Пайдаланылған дереккөздердің тізімі 175 атаудан тұрады.

Докторанттың жарияланымдарды дайындауға қосқан үлесінің сипаттамасы.

"**Ensuring Sustainable agricultural Development in Kazakhstan: sources of Funding**" мақаласы Қазақстан Республикасының агроөнеркәсіптік кешенін қаржыландыру көздерінің құрылымы мен құрамын талдауға, оны

қаржыландыруға байланысты негізгі мәселелелерді бөліп көрсетуге, сондай-ақ осындай мәселелелерді жою жөніндегі ұсынымдарды тұжырымдауға арналған. Докторант бұл мақаланы ғылыми жетекшінің басшылығымен жазды. 1 б.п. (автордың үлесі-0,7 б.п.)

"**Аграрлық секторды дамытудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетігі**" мақаласында Қазақстан экономикасының аграрлық секторын қаржылық қамтамасыз ету мәселелері ашылады. Аграрлық сектор үшін қолжетімді қаржы ресурстарына талдау жүргізілді: бюджет қаражаты, инвестициялар, мемлекеттік қаржылық қолдаудың түрлі бағдарламаларын пайдалану арқылы несие алу мәселесі қозғалды. Бұл мақала басқа докторантпен бірге жазылған. 0,68 б.п. (автордың үлесі – б.п.)

"**Ауылшаруашылығын қаржылық қолдау: рөлі мен маңызы**" мақаласында соңғы жылдары республиканың агроөнеркәсіптік кешенін мемлекеттік реттеу мәселелері сипатталған. Республиканың агроөнеркәсіптік кешенінің қаржы ресурстарының құрылымы мен құрылымына талдау жүргізілді, ауылшаруашылығы өндірісінің шығындары мен рентабельділігі арасындағы өзара байланыс атап өтілді. Мақала ғылыми жетекшінің басшылығымен жазылған. 0,3 б.п. (автордың үлесі - 0,15 б.п.)

"**Финансирование аграрного сектора Казахстана в современных условиях**" мақаласында мемлекеттік қолдаудың негізгі аспектілері мен Қазақстанның аграрлық секторын қаржыландыру бағыттары қарастырылған, сондай-ақ осы саланың тиімділігі мен бәсекеге қабілеттілігін арттыру шаралары ұсынылған. Ауыл шаруашылығының даму деңгейі кез келген елдің азық-түлік қауіпсіздігін анықтайтын негізгі факторлардың бірі болып табылады. Түрлі мемлекеттік бағдарламалардың орындалуына, қаржыландыру көлемі мен көздеріне талдау жасалған. Бұл мақала басқа авторлармен бірлесіп жазылған. 0,8 б.т. (автордың үлесі – 0,5 п.л.).

"**Қазақстанның май-тоң май индустриясын қаржыландыру: түйінді міндеттер, бәсекелестік артықшылықтар**" мақаласында Қазақстандағы тамақ өңдеу кәсіпорындарын тиімді ұйымдастырудың негізгі тетіктері ашылды. Жан басына шаққандағы өндіріс көлемі мен жан басына шаққандағы азық-түлікті тұтыну қарқыны арасындағы айырмашылықтар зерттелді.

Сонымен қатар, алдағы жылдары еліміздің азық-түлік қауіпсіздігі мәселесін шешудің ықтимал жолдары қарастырылуда. Мақала ғылыми жетекшінің басшылығымен жазылған (0,7 б.т.).

"**Нарықтық трансформация жағдайында ауылшаруашылығы өндірісін қаржыландырудың ұйымдастырушылық-экономикалық тетігі**" мақаласында Қазақстан экономикасының аграрлық секторын қаржылық қамтамасыз ету мәселелері қарастырылады. Таяу және орта мерзімді перспективада бәсекеге қабілетті өнімді өндіру мен қайта өңдеуді қаржылық қолдау, шығарылатын тауарлардың алуан түрлілігін арттыру және оларды дайындаудың барлық кезеңдерінде жоғары сапаны қолдау жөніндегі пәрменді шаралар қажеттігі атап өтіледі. Мақаланы докторант ғылыми жетекшілердің жетекшілігімен жазды (0,8 б.п., автордың үлесі – 0,6 б.п.).

"**Қостанай облысының аграрлық секторының инвестициялық тартымдылығы**" мақаласы Қостанай облысында және бүкіл Қазақстан бойынша негізгі капиталға инвестициялар тарту мәселелерін ашады. Мақаланы

докторант жазған (0,3 п.л.).

"**Қазақстан Республикасы аграрлық саласының қазіргі жағдайы "** мақаласында Қазақстанның агроөнеркәсіптік өндірісінің қазіргі жағдайына жүйелі талдау жүргізілді, оның негізінде оны дамытудың басымдықтары айқындалды. Докторант бұл мақаланы ғылыми жетекшінің басшылығымен жазды. 0,18 б.п. (автордың үлесі - 0,12 б.п.)

"**Қазіргі кездегі АӨК қаржыландырудың негізгі көздері"** мақаласында агроөнеркәсіптік кешенді қаржылық қолдаудың негізгі мемлекеттік бағдарламалары, институттары мен құралдары қарастырылады. Докторант бұл мақаланы ғылыми жетекшінің басшылығымен жазды. 0,4 б.п. (автордың үлесі - 0,3 б.п.)

"**Экономиканың аграрлық секторы экономикалық механизмдер құрудың ерекшелектері**" мақаласы ауылшаруашылығындағы қаржылық қолдаудың экономикалық тетігі ұғымын айқындау ерекшеліктерін ашады. Мақаланы докторант жазған (0,4 б.п.).

"**Қазақстанның ауылшаруашылығының тұрақты дамуын қамтамасыз ету: қаржыландыру көздері**" мақаласы. Докторант бұл мақаланы ғылыми жетекшінің басшылығымен жазды. 0,36 б.п. (автордың үлесі - 0,25 б.п.)

"**Қаржылық қолдаудың экономикалық механизмі және оның ауылшаруашылығының тиімділігін арттырудағы рөлі**" мақаласында ауылшаруашылығы дағдарысынан шығуға және оның жағымсыз салдарын еңсеруге, сондай-ақ өз өндірісінің өсуін қамтамасыз етуге бағытталған шаралар қарастырылады. Докторант бұл мақаланы ғылыми жетекшінің басшылығымен жазды. 0,52 б.п. (автордың үлесі - 0,4 б.п.)

Сонымен қатар, ізденуші басқа докторанттармен бірлесіп жазған бірқатар мақалаларын жариялады. Жалпы көлемі 3.2 б.п. құрады.